# अध्याय 10: णमो अरिहन्ताणम्

## विषय-सूची

5 प्रश्नावली · 33 प्रश्न


| | | |
|---|---|---|
| प्रश्नावली 1 | एकपदेन उत्तरं लिखत- | 6 प्रश्न |
| प्रश्नावली 2 | पूर्णवाक्येन प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत- | 6 प्रश्न |
| प्रश्नावली 3 | समस्तपदानि लिखत- (विग्रहवाक्यम् – समस्तपदम्) | 9 प्रश्न |
| प्रश्नावली 4 | वाक्यानि उदाहरणानुसारं परिवर्तयत- (यथा— जनैः स्वयमेव निर्माणकार्यम् आरब्धम्। → जनाः स्वयमेव निर्माणकार्यम् आरब्धवन्तः।) | 5 प्रश्न |
| प्रश्नावली 5 | सन्धिं कुरुत- | 7 प्रश्न |


## प्रश्नावली 1 — एकपदेन उत्तरं लिखत-

### प्रश्न 1

(क) ऋषभेण निर्मितस्य नगरस्य नाम किम् ?

**हल**

पाठे उक्तम् — ऋषभस्य दक्षशासनेन 'विनिता' इति नामकस्य नगरस्य निर्माणम् अभवत्।

**उत्तर: विनिता**

### प्रश्न 2

(ख) ऋषभस्य प्रसिद्धे द्वे कन्ये के?

**हल**

पाठानुसारम् ऋषभस्य द्वे कन्ये ब्राह्मी सुन्दरी च गणितादिषु शास्त्रेषु प्रवीणे प्रसिद्धे च आस्ताम्।

**उत्तर: ब्राह्मी सुन्दरी च**

### प्रश्न 3

(ग) कस्यां लिप्यां नैकानि शास्त्राणि लिपिबद्धानि?

**हल**

ब्राह्मीलिप्यां नैकानि शास्त्राणि लिपिबद्धानि।

**उत्तर: ब्राह्मी**

### प्रश्न 4

(घ) विनिता नामकं राज्यं ऋषभः कस्मै समर्पितवान्?

**हल**

ऋषभः विनिता नामकं राज्यं स्वपुत्राय भरताय समर्पितवान्।

**उत्तर: भरताय**

## प्रश्न 5

(ङ) ऋषभः बाहुबलिने किं राज्यं प्रदत्तवान्?

**हल**

ऋषभः स्वपुत्राय बाहुबलिने तक्षशिलां राज्यं प्रदत्तवान्।

**उत्तर: तक्षशिलाम्**

## प्रश्न 6

(च) प्रजाः भिक्षायां कानि वस्तूनि यच्छन्ति स्म ?

**हल**

प्रजाः भिक्षायाम् आभरणानि अनर्घवस्तूनि च यच्छन्ति स्म।

**उत्तर: आभरणानि अनर्घवस्तूनि च**

## प्रश्नावली 2 — पूर्णवाक्येन प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत-

### प्रश्न 1

(क) देशे काः समस्याः सन्ति इति ऋषभदेवस्य कल्पना प्राप्ता?

**हल**

ऋषभदेवः देशस्य मूलसमस्याः चिन्तितवान् — जनानाम् आलस्यं, कृषिकार्ये न्यूनता, प्रजासु उत्पादनक्षमतायाः अभावः च।

**उत्तर: देशे जनानाम् आलस्यं, कृषिकार्ये न्यूनता, प्रजासु उत्पादनक्षमतायाः अभावः चेत्येतादृश्यः मूलसमस्याः सन्ति इति ऋषभदेवस्य कल्पना प्राप्ता ।**

### प्रश्न 2

(ख) महाराजः केषु कार्येषु प्रजाः प्रशिक्षितवान्?

**हल**

महाराजः प्रजाः जीवनोपयोगिषु अनेकेषु कार्येषु प्रशिक्षितवान् — कृषिकार्यं, भोजननिर्माणं, वस्त्रनिर्माणं, पशुपालनं, पात्रनिर्माणं, गृहनिर्माणं, नगरनिर्माणादिषु च।

**उत्तर: महाराजः कृषिकार्यं भोजननिर्माणं, वस्त्रनिर्माणं, पशुपालनं, पात्रनिर्माणं, गृहनिर्माणं नगरनिर्माणादिषु च प्रजाः प्रशिक्षितवान् ।**

### प्रश्न 3

(ग) ऋषभदेवस्य जीवनपरिवर्तिनी घटना का आसीत्?

**हल**

राजप्रासादे नृत्यप्रदर्शनकाले काचित् नर्तकी सहसा भूमौ पतित्वा मृता — सैव घटना ऋषभदेवस्य जीवनं परिवर्तितवती।

**उत्तर: राजप्रासादे नृत्यकलां प्रदर्शयन्ती काचित् नर्तकी सहसा भूमौ पतित्वा मृता, एषा एव ऋषभदेवस्य जीवनपरिवर्तिनी घटना आसीत्।**

### प्रश्न 4

(घ) ऋषभदेवस्य दीर्घकालिकस्य उपवासस्य समाप्तिः कथम् अभवत्?

**हल**

ऋषभदेवस्य प्रपौत्रः श्रेयांसः तस्मै पानार्थम् इक्षुरसं दत्तवान्, तेन तस्य दीर्घकालिकस्य उपवासस्य समाप्तिः अभवत्।

**उत्तर: ऋषभदेवस्य प्रपौत्रः श्रेयांसः तस्मै पानार्थम् इक्षुरसं दत्तवान्, अनेन तस्य दीर्घकालिकस्य उपवासस्य समाप्तिः अभवत् ।**

### प्रश्न 5

(ङ) ऋषभदेवः कदा कुत्र च केवलज्ञानं प्राप्तवान् ?

**हल**

ऋषभदेवः फाल्गुनमासस्य कृष्णपक्षे एकादश्यां तिथौ प्रयागराजे अक्षयवटवृक्षस्य अधः केवलज्ञानं प्राप्तवान्।

**उत्तर: ऋषभदेवः फाल्गुनमासस्य कृष्णपक्षे एकादश्यां तिथौ प्रयागराजे अक्षयवटवृक्षस्य अधः केवलज्ञानं प्राप्तवान् ।**

## प्रश्न 6

(च) जनानां मार्गदर्शनार्थं कं क्रमं रचितवान्?

**हल**

जनानां मार्गदर्शनार्थं ऋषभदेवः चतुर्विधं संघक्रमं रचितवान् — भिक्षुः, भिक्षुणी, श्रावकः, श्राविका च।

**उत्तर: जनानां मार्गदर्शनार्थं सः भिक्षुः, भिक्षुणी, श्रावकः, श्राविका चेति क्रमं रचितवान्।**

## प्रश्नावली 3 — समस्तपदानि लिखत- (विग्रहवाक्यम् – समस्तपदम्)

### प्रश्न 1

(क) महान् च असौ राजा च – .....

**हल**

कर्मधारयसमासः — 'महान्' इति विशेषणं 'राजा' इति विशेष्येण सह समस्यते।

**उत्तर: महाराजः**

### प्रश्न 2

(ख) प्रजानां सुखम् – .....

**हल**

षष्ठीतत्पुरुषसमासः — 'प्रजानाम्' इति षष्ठ्यन्तं 'सुखम्' इति पदेन सह समस्यते।

**उत्तर: प्रजासुखम्**

### प्रश्न 3

(ग) मूलाः समस्याः – .....

**हल**

कर्मधारयसमासः — 'मूलाः' इति विशेषणं 'समस्याः' इति विशेष्येण सह समस्यते।

**उत्तर: मूलसमस्याः**

### प्रश्न 4

(घ) भोजनस्य निर्माणम् – .....

**हल**

षष्ठीतत्पुरुषसमासः — 'भोजनस्य' इति षष्ठ्यन्तं 'निर्माणम्' इति पदेन सह समस्यते।

**उत्तर: भोजननिर्माणम्**

### प्रश्न 5

(ङ) आर्थिकी स्थितिः – .....

**हल**

कर्मधारयसमासः — 'आर्थिकी' इति विशेषणं 'स्थितिः' इति विशेष्येण सह समस्यते।

**उत्तर: आर्थिकस्थितिः**

### प्रश्न 6

(च) प्राप्तः आनन्दः येन सः – .....

**हल**

बहुव्रीहिसमासः — 'येन आनन्दः प्राप्तः सः' इत्यर्थे अन्यपदप्रधानः समासः।

**उत्तर: प्राप्तानन्दः**

### प्रश्न 7

(छ) विधिना लिखितम् – .....

**हल**

तृतीयातत्पुरुषसमासः — 'विधिना' इति तृतीयान्तं 'लिखितम्' इति पदेन सह समस्यते।

**उत्तर: विधिलिखितम्**

### प्रश्न 8

(ज) गृहं गृहं प्रति – .....

**हल**

अव्ययीभावसमासः — वीप्सायां ('प्रत्येकं गृहम्' इत्यर्थे) समासः।

**उत्तर: प्रतिगृहम्**

### प्रश्न 9

(झ) ब्राह्मीनामा लिपिः – .....

**हल**

समासः — 'ब्राह्मी नाम यस्याः सा लिपिः' इत्यर्थे।

**उत्तर: ब्राह्मीनामलिपिः**

## प्रश्नावली 4 — वाक्यानि उदाहरणानुसारं परिवर्तयत- (यथा— जनैः स्वयमेव निर्माणकार्यम् आरब्धम्। → जनाः स्वयमेव निर्माणकार्यम् आरब्धवन्तः।)

### प्रश्न 1

(क) महाराजेन राज्यं समर्पितम् ।

**हल**

कर्मवाच्यात् कर्तृवाच्ये परिवर्तनम् — कर्तृपदं प्रथमायां, क्तप्रत्ययान्तं क्तवतुप्रत्ययान्ते (समर्पितवान्) परिवर्तते।

**उत्तर: महाराजः राज्यं समर्पितवान्।**

### प्रश्न 2

(ख) केनापि तत् न चिन्तितम् ।

**हल**

कर्तृवाच्ये — 'केनापि' इति तृतीयान्तं 'कश्चित् अपि' इति प्रथमायां, 'चिन्तितम्' इति 'चिन्तितवान्' इति परिवर्तते।

**उत्तर: कश्चित् अपि तत् न चिन्तितवान् ।**

### प्रश्न 3

(ग) ऋषभदेवेन दीर्घकालिकः उपवासः कृतः ।

**हल**

कर्तृवाच्ये — कर्तृपदं 'ऋषभदेवः' प्रथमायां, 'कृतः' इति 'कृतवान्' इति परिवर्तते।

**उत्तर: ऋषभदेवः दीर्घकालिकः उपवासः कृतवान्।**

### प्रश्न 4

(घ) जनैः जीवनपद्धतिः परिवर्तिता।

**हल**

कर्तृवाच्ये — 'जनैः' इति 'जनाः' प्रथमाबहुवचने, कर्मपदं 'जीवनपद्धतिम्' द्वितीयायां, 'परिवर्तिता' इति 'परिवर्तितवन्तः' इति परिवर्तते।

**उत्तर: जनाः जीवनपद्धतिं परिवर्तितवन्तः ।**

### प्रश्न 5

(ङ) ऋषभेण योजना कृता ।

**हल**

कर्तृवाच्ये — कर्तृपदं 'ऋषभः' प्रथमायां, 'कृता' इति 'कृतवान्' इति परिवर्तते।

**उत्तर: ऋषभः योजनाः कृतवान्।**

## प्रश्नावली 5 — सन्धिं कुरुत-

### प्रश्न 1

(क) इति + अतः – .....

**हल**

यण्सन्धिः — 'इ' स्थाने 'य्' आदेशः (इ + अ → य)।

**उत्तर: इत्यतः**

### प्रश्न 2

(ख) च + इति – .....

**हल**

गुणसन्धिः — 'अ + इ → ए' (च + इति → चेति)।

**उत्तर: चेति**

### प्रश्न 3

(ग) देवस्य + अपि – .....

**हल**

सवर्णदीर्घसन्धिः — 'अ + अ → आ' (देवस्य + अपि → देवस्यापि)।

**उत्तर: देवस्यापि**

### प्रश्न 4

(घ) तथा + एव – .....

**हल**

वृद्धिसन्धिः — 'आ + ए → ऐ' (तथा + एव → तथैव)।

**उत्तर: तथैव**

### प्रश्न 5

(ङ) इति + एतादृशाः – .....

**हल**

यण्सन्धिः — 'इ' स्थाने 'य्' आदेशः (इ + ए → ये)।

**उत्तर: इत्येतादृशाः**

### प्रश्न 6

(च) ब्राह्मीद्वारा + एव – .....

**हल**

वृद्धिसन्धिः — 'आ + ए → ऐ' (द्वारा + एव → द्वारैव)।

**उत्तर: ब्राह्मीद्वारैव**

---

## प्रश्न 7

(छ) प्रस्थितः + अयम् – .....

**हल**

विसर्गसन्धिः — 'अः + अ → ओऽ' (प्रस्थितः + अयम् → प्रस्थितोऽयम्)।

**उत्तर: प्रस्थितोऽयम्**